

УДК 005.334.52

Ващенко Н.В.,
к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства
Алексєєва Ю.С.
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

ВИЗНАЧЕННЯ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ ПІДПРИЄМСТВА

Постанова проблеми. Наслідки економічної кризи, з якою зіткнулися більшість країн світу в останні роки, в Україні ускладнюються недостатнім рівнем розвитку ринкових відносин, внаслідок чого українські підприємства є більш схильними до кризових явищ. Підтвердженням цього виступають статистичні дані, які свідчать, що частка підприємств, які одержали прибуток скоротилася з 65,1% у 2011 році до 60,6% у 2012 році [15]. Аналізуючи розвиток економіки країни, можна побачити, що схильність підприємств до кризового стану стає звичайним явищем. Тому особливої актуальності набуває проблема визначення можливостей та механізму ефективного управління підприємством в умовах кризи.

У зв'язку з цим великого значення набуває процес адаптації вітчизняних підприємств до мінливих факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Пошук шляхів забезпечення ефективної життєдіяльності підприємства у кризовій ситуації в науковій літературі отримав назву «антикризове управління підприємством».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні роки кількість наукових робіт, які присвячено питанням антикризового управління, значно збільшилася, що обумовлено поглибленням економічної кризи. Теоретичні основи та методологічний інструментарій антикризового управління обговорювалися в роботах І.О.Бланка [3], В.В. Василенка [4], Л.О. Лігоненко [6], Л.С. Ситника [12], А.Д. Чернявського [16], І.К. Ларіонова [9], К.Г. Смірнова [13], Л.С. Селиверстової [13], З.Є. Шершньової [17], А.М. Штангрета [18] та інших. Різноманітність трактувань сутності антикризового управління обумовлює необхідність подальшого дослідження цього питання.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення існуючих підходів до розуміння антикризового управління підприємства та запропонування визначення антикризового управління прибутком підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відсутність єдиного тлумачення категорії «антикризове управління» дозволяє визначити його як специфічний напрям управління підприємством. Проаналізувавши різні трактування цього поняття, можна виділити декілька підходів до його визначення.

Деякі автори розглядають антикризове управління як невід'ємну частину управління підприємством.

На думку Л.О. Лігоненко, антикризове управління – це постійно діючий процес виявлення ознак кризових явищ та створення відповідних передумов для його своєчасного подолання з метою забезпечення відновлення життєздатності підприємства, зменшення ризику банкрутства [8, с. 37]. Курошеєва Г.М. визначає антикризове управління як сукупність зовнішніх та внутрішніх впливів на підприємство, яке здійснюється на усіх стадіях його життєвого циклу для запобігання зниження його конкурентної переваги (при слабких ознаках кризового стану) або її відновлення, якщо підприємство вже знаходиться у кризовому стані [7]. Привертає увагу трактування антикризового управління як системи управління, що спрямована на вирішення задач інтенсивного розвитку підприємства завдяки мобілізації та інтенсифікації всіх ресурсів у протидію екстенсивному розвитку [12, с. 25].

Такі науковці, як В.О. Василенко, А.Д. Чернявський, А.П. Градов передбачають застосування антикризового управління тільки на період подолання кризи [4; 5; 16].

Так, В.О. Василенко під антикризовим управлінням розуміє управління, яке спрямоване на передбачення небезпеки кризи, аналіз її симптомів та усунення загроз появи кризових ситуацій, а також прийняття швидких заходів ліквідаційного характеру у разі кризи [4, с. 23]. Антикризовим вважається також управління, здатне запобігати або пом'якшувати кризові ситуації у виробничо-господарській діяльності, а також утримувати функціонування підприємства в режимі виживання в період кризи і виходити з кризового стану з мінімальними втратами [16, с. 16]. Також існує думка, що антикризове управління – це таке управління, що спрямоване на розробку та реалізацію заходів, орієнтованих на нейтралізацію найбільш небезпечних, тобто тих, які найбільш інтенсивно впливають на завершальне явище шляхів, які призводять до кризового стану [5].

А.П. Градов розглядає антикризове управління як механізм запобігання банкрутства [13, с. 84], який передбачає сукупність послідовних узагальнених заходів: аналіз стану макро- і мікросередовища;

вивчення економічного механізму виникнення кризових ситуацій та створення системи сканування зовнішнього та внутрішнього середовищ підприємства для раннього виявлення слабких сигналів про кризу; стратегічний контролінг діяльності підприємства та розробку стратегії запобігання його неплатоспроможності; оперативну оцінку та аналізування фінансового стану підприємства, виявлення можливості виникнення неплатоспроможності (банкрутства); розробку системи дій в умовах кризи щодо виходу з кризової ситуації; постійний облік ризику підприємницької діяльності та розробку заходів щодо його зниження. Аналогічні погляди висуває В.В. Краснова, яка вважає, що антикризове управління – це система прийомів і методів управління фінансами, спрямована на своєчасну діагностику і попередження фінансової кризи шляхом створення комплексу механізмів фінансового оздоровлення і попередження банкрутства підприємства [6, с. 191].

Наступний підхід до трактування поняття «антикризового управління» зводиться до розробки заходів щодо запобігання неплатоспроможності підприємства. Згідно даному підходу, антикризове управління повинно орієнтуватися не тільки на виведення підприємства із кризи, але й прогнозувати та попереджувати неплатоспроможність підприємства, орієнтуючись на заздалегідь розроблену стратегічну програму підвищення конкурентних переваг та фінансового оздоровлення [1, с. 5]. С.С. Иллїна також вважає, що основними проблемними питаннями в кризовому стані підприємства є фінансування, тому сутність антикризового управління полягає в здатності підприємства до аналізу і регулювання механізму планування і розподілу прибутку [2].

На нашу думку, не зовсім вірно ототожнювати механізм формування та розподілу прибутку з антикризовим управлінням підприємством в цілому. В економічній ситуації, що склалася в Україні, в умовах високої конкуренції виживають лише ті підприємства, які найбільш ефективно працюють на ринку, а одним з критеріїв ефективної діяльності виступає отриманий прибуток. Слід відмітити, що саме прибуток підприємства забезпечує зростання власних фінансових ресурсів, що необхідні для здійснення ефективної господарсько-фінансової діяльності. Недостатність фінансових ресурсів, як відомо, викликає ризик збільшення боргів, що не сплачуються своєчасно, та призводить підприємство до зниження платоспроможності та банкрутству.

Аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених [3; 10; 11 та ін.] щодо формування механізму управління прибутком підприємства показує що управлінню прибутком в умовах кризи приділяється недостатньо уваги.

В умовах ринкової економіки, зокрема на рівні підприємства, прибуток виступає основним стимулом розвитку виробництва. Саме за рахунок стабільного прибутку підприємство додатково отримує збільшення власного капіталу, який сприяє виплаті дивідендів, залученню нових інвесторів. Прибуток також виступає джерелом матеріального добробуту його працівників, що безумовно віддзеркалюється на продуктивності праці та випуску якісної продукції. За рахунок прибутку, отриманого за допомогою ефективних методів управління, розширюється виробництво, що забезпечує зміцнення позицій підприємства на ринку. У період посилення негативної дії кризових явищ на підприємстві отримання бажаного прибутку ставиться під загрозу.

Безперечне значення прибутку як фінансового ресурсу і головного фінансового результату господарської діяльності підприємства потребує виділення антикризового управління ним як окремого напрямку в системі антикризового управління підприємством.

На підставі аналізу наукової літератури з питань антикризового управління, визначимо його сутність, яка, на нашу думку, виражається в наступних положеннях:

- кризи можна та потрібно передбачати;
- до криз необхідно готуватися;
- кризи можна пом'якшувати;
- управління в умовах кризи вимагає особливих підходів;
- кризові процеси можуть та повинні хоча б певною мірою бути керованими;
- управління антикризовими процесами повинно мінімізувати наслідки кризових явищ та прискорити завершення кризи.

Узагальнення думок авторів с приводу процесу антикризового управління дає можливість запропонувати наступне його визначення антикризове управління прибутком – це таке управління, що спрямоване в забезпечення здатності підприємства регулювати механізм формування прибутку, орієнтований на зростання власних фінансових ресурсів, зниження ризику неплатоспроможності, та забезпечення не тільки виживання підприємства в умовах кризи, але й можливості зростання за рахунок оптимального розподілу отриманого прибутку.

Як видно з наведеного визначення, антикризове управління прибутком підприємства виконує наступний перелік завдань: розробка механізму формування прибутку на підставі діагностування зовнішніх та внутрішніх факторів, які забезпечують передбачення кризових явищ, прискорення завершення кризи та зменшення її наслідків на підприємстві за умови отримання бажаного (цільового) прибутку.

До етапів антикризового управління прибутком слід віднести:

1. Діагностування причин недоотримання прибутку та зниження рентабельності.
2. Розробку концепції подолання кризових явищ на підприємстві: планування основних показників, оперативні та стратегічні заходи.
3. Реалізацію антикризових заходів.
4. Діагностування стану підприємства на етапах реалізації оперативних заходів щодо подолання кризи.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, антикризове управління прибутком не тільки можливе, але й необхідне в умовах подолання кризових явищ, які склалися сьогодні на Україні. Воно спрямоване як на подолання кризи, так і на її передбачення, що вимагає від підприємства постійного діагностування факторів, які сприяють появі загрози зниження розміру отриманого прибутку, рентабельності, ризику неплатоспроможності.

Література

1. Антикризисное управление: учеб. пособие для техн. вузов / Под ред проф. Э.С. Минаева и проф. В.П. Панагушина. – М. : Изд-во ПРИОР, 1998. – 432 с.
2. Антикризисное управление / Под ред проф. С.С. Ильина. Национальный институт бизнеса. – Ростов-на-Дону: Изд-во “Феникс”, 2004. – 512 с.
3. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: учебный курс. – 2-е изд., перераб. и доп. / И.А. Бланк. – К. : Эльга; Ника-Центр, 2004. – 656 с.
4. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством: навч. посібник / О.В. Василенко. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 504 с.
5. Градов А.П. Национальная экономика / А.П. Градов. – СПб: Специальная литература, 1999. – 184 с.
6. Краснова В.В. Фінансовий менеджмент підприємства : навч. посібник. / В.В. Краснова, Б.О. Жнякін. – Донецьк: ДонНУ, 2004. – 217 с.
7. Курошеева Г.М. Теория антикризисного управления предприятием : учеб.пособие / Г.М. Курошеева. – СПб. : Речь, 2002. – 372 с.
8. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: навч. посібник / Л.О. Лігоненко, М.В. Тарасюк, О.О. Хіленко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 377 с.
9. Ларионов И.К. Антикризисное управление / И.К. Ларионов. – М. : Дашков и Ко, 2001. – 472 с.
10. Протопопова В.О. Экономика предприятия / В.О. Протопопова. – Донецк: ДонГУЭТ, 2005. – 115 с.
11. Савицкая Г.В. Экономический анализ / Г.В. Савицкая. – М. : Новое знание, 2005. – 651 с.
12. Ситник Л.С. Організаційно-економічний механізм антикризового управління підприємством / Л.С. Ситник. – Донецьк : ІЕП НАН України, 2000. – 503 с.
13. Смірнов К.Г. Теоретичні засади антикризового управління / К.Г. Смірнов, Л.С. Селиверстова // Технології та дизайн. – 2013. – № 1(6).
14. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмы / [А.П. Градов, Б.И. Кузин, А.В. Федотов и др.]; под общ. ред. А.П. Градова, Б.И. Кузина. – СПб. : Специальная литература, 1996. – 510 с.
15. Фінансові результати підприємств до оподаткування за видами економічної діяльності за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Офіційний сайт Головного управління статистики у Донецькій області – Режим доступу: <http://www.donetskstat.gov.ua/>
16. Чернявський А.Д. Антикризове управління підприємством : навч. посібник / А.Д. Чернявський. – К. : МАУП, 2006. – 256 с.
17. Шершньова З.Є. Антикризове управління підприємством : навч.-метод посібник [для самост. вивч. дисц.] / З.Є. Шершньова, С.В. Оборська. – К. : КНЕУ, 2004. – 196 с.
18. Штангрет А.М. Антикризове управління підприємством : навч. посібник / А.М. Штангрет, О.І. Копилук. – К. : Знання, 2007. – 335 с.